

Alıntı : “İnsanoğlu özgürlüğe yazgılıdır; çünkü bir kere dünyaya atıldıktan sonra yaptığı her şeyden sorumludur.” (J.P.Sartre)

Özgürlük Laneti

Özgürlük, kişinin başka kuvvetler tarafından engellenmeden kendi istediği ve seçtiğini yapabilmesine denir. İnsanoğlu, tarım devrinden sonraki dönemlerde birlikte cemiyetler kurmaya ve kendi içine dönüp kendini sorgulamaya başladığından beri “özgürlük” konusu hakkında tartışmış, düşünmüş ve kurallar yaratmıştır. Kimi zaman bu özgürlük kavramı; ırk ve ten rengi, cinsiyet, din gibi özellikler açısından bazı grup insanların ayrı tutulmasına neden olan siyasi ve sosyal sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Bu durumlarda ortaya çıkan sıkıntının nedeni, diğerlerinden farklı veya aşağı seviye görünenlerin özgürlüklerinin daha fazla gücü olan başka bir sınıf tarafından koparıp alınması olmuştur. Bu; üst sınıfın ya da daha doğru bir terim kullanılırsa daha fazla ekonomik, askeri ve siyasi gücü olan grubun diğer grubu kendi yararları için herhangi bir güçten mahrum bırakması sonucu oluşmuş bir durumdur.

Dünya tarihi boyunca bu tür olaylara ne yazık ki neredeyse sınırsız örnek verilebilir. Akla ilk gelenlerden olarak, 1939-1945 yılları arasında yaşanmış olan İkinci Dünya Savaşı ve bu dönemde gerçekleşmiş olan olaylar örnek verilebilir. Bu savaş sırasında Nazi partisi, Almanya’da yaşayan Yahudilerin soykırımına neden olup savaşın dünya tarihindeki en ölümcül çatışma ismini kazanmasına neden olmuştur.

Bu dönemden kısaca bahsetmek gerekirse Hannah Arendt’ı da kısaca ele almak gerekir. Hannah Arendt, savaş döneminde yaşamış Yahudi bir filozoftu. Arendt, New Yorker dergisi için Adolf Eichmann’ın davasının raporunu tutuyordu. Eichmann, Yahudi soykırımına büyük bir katkı sağlamış bir adam olarak; aç, susuz ve çıplak olan Yahudilerin nefes almaya yer bırakmayacak şekilde tıkıştırıldığı trenlerin ve demiryolunun yönetiminden sorumlu olan kişiydi. Eichmann savaş bittikten sonra 1960 yılında yakalandığında, onu hapisnede yazmakta olduğu rapor için ziyaret eden Arendt, ilk başta gördüğü kişinin karakterine tamamen şaşırılmıştı: Eichmann, beklediği gibi bir canavar veya sadist bir sosyopat değildi. Sadece işini yapan bir insandı.

Mahkeme masasındaki sözlerinden de, Arendt Eichmann’ın yaptığı işi sadece “emirleri takip etmek” olarak gördüğünü öğrendi ve bun söylediklerinde samimi olduğunu düşündü. Onda güçlü bir Yahudi nefreti veya kana susamışlık yoktu. Yüz binlerce, belki de milyonlarca insanın kanı elinde olduğu ve bu yüzden idam edileceği söylendiğinde buna itiraz ediyordu. Ona göre sadece işini yapmaya çalışan bir çalışandı kendisi.

Eichmann kendi seçimlerini ve bu seçimlerinin insanlar üzerindeki yıkıcı etkisini göremeyen biriydi, ona böyle olmasını öğretmiş bir sistemde yaşıyordu. Eğer farklı bir zamanda doğmuş olsaydı belki de kimsenin gözüne çarpmayan bir bürokrat olabilirdi. Onun hayatı ve Arendt’ın kendi kelimeleri ile “kötülüğün sıradanlığı” Hannah Arendt’ın felsefesinin en büyük etkileyici faktörlerinden biri oldu. Arendt Adolf Eichmann davasından “Eichmann Kudüs’te” kitabında bahsetti.

Eichmann’ın yakalanmasından ve Arendt’ın felsefesini oluşturmasından öncesine, İkinci Dünya Savaşının başlarına, geri dönülürse küçük boylu ve şaşı, sevimli bir adam Jean-Paul Sartre ile karşılaşılır. Hannah Arendt gibi Sartre de Dünya Savaşı sırasında yaşamış ve bu olaylardan hem kişisel hem de felsefi açıdan çokça etkilenmiş bir filozoftu.

Sartre, İkinci Dünya Savaşı başladığında Fransız ordusuna meteorolog olarak hizmet verdi. 1940 yılında, Almanlar tarafından 9 aylık bir süre için hapse atılması sonucu ise Direniş hareketine katıldı. Bu dönemde ise en büyük felsefi eseri olan “Varlık ve Hiçlik”i yazdı. Varlık ve Hiçlik’in asıl teması özgürlüktü. Ve ilginç bir şekilde bu kitap, Fransa’da tamamen esir düşmüş yaşadıklarını düşünen insanlara aslında özgür olduklarını söylüyordu. Ve bunu söylemek için bir çakı örneği veriyordu:

Çakının bir amacı vardır, kesmek. Onun varlığı bu “kesmek” özelliğine dayanır. Ancak Sartre’ye göre insanın bir amacı yoktur. O seçimlerini yapmakta özgürdür.

İnsan, seçim yapma hakkına sahip bir varlıktır. O diğer canlı veya cansız varlıklardan farklı bir şekilde hayatını kendi arzusuna göre şekillendirmesini sağlayacak zihinsel kapasiteye sahiptir. Bir hayvan, sadece içgüdüleri üzerinden hareket ederken cansız bir varlık ise herhangi bir bilince sahip değildir. Onlara nazaran insan, hayatının ileriki dönemlerine adımlarını atarken ne yöne gitmesi gerektiğini kendisi seçebilir.

Bazı durumlarda, mesela Eichmann’ın durumunda olduğu gibi insanlar kimi zaman kendilerini bütün kontrolün ellerinde olmadığına inandıkları bir ortamda bulabilirler. Eichmann, kontrolde olan partinin emir ve yasaklarına uyduğu ve kendi zihniyle seçimler yapmaktan alıkonulduğu bir iş yapmaktaydı. O, herhangi bir seçiminin olmadığını düşünüyordu, bu yüzden neden olduğu onca ölüm aslında onun suçu değildi. Nasıl olsa, yapmadığı bir seçimin sonuçları onun üstüne yüklenemezdi.

Onun içinde bulunduğu gibi veya çok daha kötü bir durumda bulunan bir insanın da bir özgürlüğünün olmadığını düşünmesi de normal bir şeydir. Seçme hakkı elinden alınan insan, umutsuzluğa düşüp özgür olmadığını düşünmeye başlar.

Kişi fiziksel olarak birçok yolla kısıtlanabilir. Bu özgürlük kısıtlamaları birçok farklı türde olabilir. Kimileri istedikleri dine inanma hakkından maruz bırakılırken, kimileri ise belki anayasalar tarafından “ikinci sınıf insan” olarak görülüp bir köle seviyesine düşebilir.

Ancak, bütün bu engellemeler insanın özgür olmadığı anlamına gelmez.

Sartre’nin bu sözünde anlatmak istediği de budur: Bir insanı inanmadığı bir şeye inandırmak ve seçimlerinin sonuçlarını yok etmek mümkün değildir. İnsan, bir açıdan, özgür olmakla lanetlenmiş bir varlıktır. Çünkü önünde sonunda onun için kendi hayat çizgisini çizebilecek bir başka kişi yoktur. İnsan, bir çakı değildir. Tek bir amaçla tanımlanamaz, varlığının bir amacı yoktur. Ve bu amaçsızlık seçimin yükünü beraberinde getirir, insanın kendi amacını kendi seçmesi gerekir. Var olduğu andan itibaren yapmış olduğu ve yapacağı şeylerin sonuçlarından sorumludur. Bu yüzden özgür olmak zorundadır çünkü başka bir alternatifi yoktur. İnsanın özgür olmaması düşünülemez. Onun yerine seçimlerini yapan, onun düşüncelerini ona düşündürten bir zihin kontrol ünitesine bağlı değildir. Bu yüzden kölelik ve baskı gibi durumlar onun özgürlüğünü elinden alamaz. Kişi fiziksel olarak engellense bile asla inanmak istemediği bir şeye inanamaz ve asla inançlarının sonuçlarından kaçamaz. İnsanoğlunun yapabileceği tek şey, Eichmann gibi, umutsuzca herhangi bir seçimlerinin olmadığını kendi kendini inandırmaktır. Böylece kendi şeytanlarından kaçabilir: sorumluluğun ona hatırlattığı o korkunç gerçek. Zaten bundan dolayı özgürlük bir açıdan da bir lanettir. İnsan ondan kaçmaya çalışırken bile onunla karşılaşır. Doğumundan ölümüne kadar onunla beraber yaşamak zorundadır, asla kaçamaz.